از پاپیروس تا کتاب الکترونیک

با به‌وجودآمدن ابزارهای جدید فناوری مثل رایانه، گوشی تلفن‌همراه و تبلت‌ها و گجت‌های دیگر، رفته‌رفته در همه شؤون و حیطه‌های زندگی بشر، این ابزار جای خود را پیدا کردند. کتاب و جامعه اهل کتاب هم از این پیشرفت فناوری و همراه بودن ابزار آن با بشر امروز، بی‌تأثیر نبودند. کتاب‌ها، متن‌هایی هستند که روی کاغذ نوشته می‌شوند. اگر این متن و نوشته به‌صورت یک فرمت دیجیتال ارائه شود و امکان خواندن آن روی رایانه یا دیگر دستگاه‌های هوشمند فراهم شود، به آن کتاب الکترونیک می‌گوییم.

کتاب‌هایی از مسیر صفر و یک

از روزگار الواح سنگی و پوست‌نوشته‌ها که بگذریم، به عصر اختراع کاغذ و نوشتن کتاب‌ها با قلم توسط افراد می‌رسیم که به دلیل تکثیر نشدن به‌اندازه کتاب، دسترسی انسان‌ها به کتاب در حداقل ممکن قرار داشت تا این‌که در عصر انقلاب صنعتی ماشین چاپ اختراع شد. باید بگوییم ایده «کتابخانه‌ای که در جیب شما جای بگیرد»، در طول قرن گذشته از سوی چند نویسنده مطرح شد. هرچند ابداعات و نوآوری در زمینه چاپ در هر دوره‌ای وجود داشت، اما پس از اختراع ماشین‌چاپ توسط گوتنبرگ، ظهور کتاب الکترونیک، مهم‌ترین پیشرفت در عرصه نشر کتاب به شمار می‌رود. آن‌قدر این اتفاق خاص و شگرف بود که شماری از متخصصان از پایان عصر کتاب سنتی خبر دادند که البته حداقل تاکنون به وقوع نپیوسته است. البته باید پذیرفت رشد خیره‌کننده فناوری اطلاعات در اواخر قرن بیستم و ابتدای قرن بیست‌ویکم، باعث شد کتاب الکترونیک همچنان به‌عنوان رقیب جدی کتاب‌های سنتی مطرح باشد.

کتاب الکترونیک، نخستین‌بار اوایل دهه ۱۹۶۰ میلادی در یک آزمایشگاه تولید شد. حدود یک دهه طول کشید تا سال ۱۹۷۱ در پروژه‌ای با نام گوتنبرگ، تبدیل متون کلاسیک به کتاب الکترونیک آغاز شود. این کتاب‌ها نخستین کتاب‌های الکترونیک بودند. ۲۰ سال بعد شرکت سونی در سال ۱۹۹۱ برای اولین‌بار ابزار مطالعه کتاب الکترونیک را در ایالات متحده عرضه کرد. این دستگاه محتویات یک دیسکت نوری ۸ سانتی‌متری را با ظرفیت ذخیره‌سازی یکصدهزار صفحه متن، نمایش می‌داد. البته هنگام عرضه این دستگاه، چند کتاب الکترونیک از جمله دایره المعارف کامتون و گنج واژگان راجست در بازار موجود بود. به دلیل خوش‌دست نبودن و بی‌کیفیت بودن رابط کاربری، این دستگاه موردپسند کاربران واقع نشد.

همان سال شرکت اپل محصولی جدید به بازار عرضه کرد که در مقایسه با ابزار مطالعه کتاب الکترونیک شرکت سونی، از کیفیتی بالاتر برخوردار بود. به دنبال عرضه این محصول، شرکت ؤییج سال ۱۹۹۲ مجموعه‌ای از آثار چندرسانه‌ای خود را منتشر کرد که با این دستگاه سازگاری داشت.

تا سال ۱۹۹۶ حدود ۲۵۰ عنوان کتاب روی شبکه اینترنت قرار گرفت. سال ۱۹۹۸ اولین دستگاه‌های حرفه‌ای کتابخوان الکترونیک Rocket Ebook و Softbook ساخته شد؛ اما هیچ موفقیتی تا سال ۲۰۰۷ حاصل نشد، زمانی که آمازون کتابخانه الکترونیک خود را با نام کیندل راه‌اندازی کرد. تا پایان قرن بیستم، هزاران جلد کتاب به‌صورت دیجیتال از طریق اینترنت در دسترس کاربران قرار گرفت و آنها می‌توانستند کتاب‌ها را مطالعه و چاپ یا حتی روی دستگاه خود بارگذاری کنند. در آن سال پیشرفت ابزارهای مطالعه کتاب‌الکترونیک به قدری بود که چند ناشر معتبر ایالات متحده برای فعالیت در نشر الکترونیک، بخشی جداگانه در انتشارات‌شان ایجاد کردند.

به‌واقع امروز دیگر نمی‌توان آمار دقیقی از تعداد کتاب‌های الکترونیک موجود روی شبکه اینترنت ارائه کرد.

چگونه کتاب‌های الکترونیکی را می‌خوانیم؟

با ظهور کتاب الکترونیک، متخصصان پیش‌بینی کردند به‌زودی عصر کاغذ و کتاب‌های سنتی به پایان می‌رسد و کتاب الکترونیک جایگزین آن می‌شود؛ ولی با گذشت چند دهه از عمر کتاب الکترونیک، کتاب‌های سنتی همچنان پیشتاز عرصه نشر هستند. بنا بر مطالعه‌ای که لیو و استورک در سال ۲۰۰۰ میلادی انجام دادند، استفاده از کاغذ بین‌سال‌های ۱۹۷۰ تا ۱۹۹۷ هم در صنعت چاپ و هم در نگارش با وجود حضور کتاب‌های الکترونیک، به میزان ۱۳ درصد افزایش یافته است.

چنانچه گذشت، کاربران هنوز هم مطالعه کتاب‌های سنتی را بسیار آسان‌تر از مشاهده صفحات نمایش می‌دانند. شاید یکی از مهم‌ترین دلایل استقبال نکردن کاربران از کتاب الکترونیک، تحمیل یک ساختار فیزیکی و یک ابزار بیش از حد جدید به آنان است. این به معنای آن است که بیشتر کاربران از کودکی با مطالعه کتاب‌های سنتی انس گرفته‌اند و در حقیقت، این نوع مطالعه بخشی از عادت‌ها و فعالیت‌های خودبه‌خودی آنان شده است. ازاین‌رو، ترک عادت پیشین، مستلزم گذشت زمان خواهد بود.

ابزار اصلی مطالعه کتاب الکترونیک، دستگاهی است در ابعاد یک کتاب داستان معمولی و با وزن تقریبی ۶۰۰ گرم و چنان که از نامش برمی‌آید، از آن برای خواندن کتاب الکترونیک استفاده می‌شود؛ به‌عبارت دیگر، ابزار مطالعه کتاب الکترونیک، وسیله‌ای است که اطلاعات خام را به‌صورت متن در اختیار کاربر قرار می‌دهد. این در حالی است که امروزه کتاب‌های الکترونیک را می‌توان با استفاده از انواع رایانه و اغلب گوشی‌های تلفن هوشمند، مطالعه کرد و کمتر کسی حاضر می‌شود برای خرید کتاب الکترونیک هزینه‌ای جداگانه برای یک دستگاه جدید بپردازد.

چرا کتاب الکترونیک؟

حمل‌ونقل راحت آن:

تعداد زیادی از نسخه‌های مختلف کتاب‌های الکترونیک را می‌توان با یک دستگاه حمل کرد؛ بنابراین، گزینه‌های ایده‌آل برای مسافران و افرادی مثل محققان است که نیاز به همراه بردن کتاب‌ها را دارند.

دسترسی آسان و سریع:

به دلیل قابلیت جست‌وجو در نرم‌افزارهای کتابخوان یا بستر وب و همچنین آرشیو شخصی، می‌توان به‌سرعت به محتوا و عنوان موردنظر دسترسی داشت. همچنین از طرفی این فناوری فاصله بین ناشر و کتابخوان‌ها را از بین برده است.

تعاملی بودن:

خوانندگان کتاب‌های الکترونیک همچنین می‌توانند یادداشت بردارند، صفحات را نشان‌گذاری کنند، زیرنویس بنویسند و به جست‌وجو و کسب اطلاعات اضافی از طریق لینک‌های ارتباطی بپردازند.

شخصی‌سازی باتوجه به سلایق فردی:

باتوجه به این‌که از دستگاه هوشمند در مطالعه کتاب استفاده می‌کنیم، می‌توانیم با توجه به سلیقه‌مان نورپردازی زمینه، تنظیم تصویر زمینه زیبا و اندازه قلم را خودمان تعویض کنیم و به این شکل، بهترین و زیباترین نسخه‌های کتاب را باتوجه به علایق‌مان تهیه کنیم که برای خواندن، جذاب هستند. همچنین امکان اضافه‌کردن برخی ابزارها به کتاب‌ها وجود دارد که فرهنگ لغت همراه کتاب یکی از این ابزار است که قطعا نکته متمایزی برای کتاب‌های الکترونیک است.

دوستدار محیط‌زیست:

کتاب‌های الکترونیک از آنجا که بدون استفاده حتی یک برگ کاغذ، منتشر می‌شوند، پس در جرگه محصولات دوستدار محیط‌زیست قرار می‌گیرند و درختان زیادی را نجات می‌دهند.

هزینه به‌صرفه‌تر:

کتاب‌های الکترونیک معمولا خیلی ارزان‌تر از کتاب‌های کاغذی هستند. هزینه‌ای برای رفتن به محل خرید ندارند و هزینه تحویل پستی یا ارسال هم برای آنها وجود ندارد و اگر آنها را در رایانه یا دستگاه هوشمند خود بارگیری کنید، می‌توانید آن را همه‌جا به‌راحتی استفاده کنید.

آخر این مسیر کجاست؟

همچون تمام محصولات نوپا، این محصول جدید فناوری نیز برای تکامل و تثبیت خود در بین مخاطبان به زمان نیاز دارد و به همین دلیل هم متخصصان و تولیدکنندگان این عرصه همواره در حال نوآوری بیشتر در این عرصه هستند. از جمله موانع رشد و رواج کتاب الکترونیک، مساله نمایش متون در ابزارهای مطالعه کتاب الکترونیک است. با وجود پیش‌بینی تحلیلگران و متخصصان این عرصه مبنی بر افول صنعت چاپ و نشر کتاب‌های سنتی، کتاب الکترونیک هنوز نتوانسته جای کتاب‌های سنتی را پرکند و برای دستیابی به مقام نخست راهی بس سخت و طولانی در پیش دارد.

در ایران نیز اپلیکیشن‌ها و سامانه‌هایی برای علاقه‌مندان کتاب الکترونیک وجود دارد که می‌توان از این بین به برجسته‌ترین آنها یعنی سه رقیب همیشگی در این عرصه یعنی طاقچه، فیدیبو و کتابراه نام برد که طبق شنیده‌ها «بهخوان» این برند هم چندی دیگر به این عرصه وارد خواهدشد.

